

УДК: 622.625.28-83

О.В. ОМЕЛЬЧЕНКО, О.О. УДОВЕНКО, кандидати техн. наук, доц.,
Р.В. СІЯНКО, магістрант, Криворізький національний університет

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДВОФАЗНИХ АСИНХРОННИХ ДВИГУНІВ В ТЯГОВИХ ЕЛЕКТРОПРИВОДАХ ШАХТНИХ КОНТАКТНИХ ЕЛЕКТРОВІЗІВ

У статті викладені результати досліджень в напрямку пошуку і створення сучасного за структурою та енергоефективного за видом тягового електроприводу для рудникових контактних електровозів. Приведена порівняльна оцінка варіантів можливих структур тягових асинхронних приводів, відмінність яких в основному полягає в будові і характеристиках інверторів напруги електроприводу. Запропоновано перспективне схемотехнічне рішення тягового електроприводу змінного струму варіантом IGBT-інвертор – двофазний асинхронний електричний двигун. Така структура в порівнянні з трифазним варіантом має ряд переваг: менший обсяг на 35%, удвічі менші втрати електроенергії, вартість комплектуючих менше на 10%, надійність вище на 33%. Поміж тим для вирішення проблеми енергоефективності пропонується використовувати метод ШІМ для керування перетворювачем за законом трапеції, так як він володіє меншим спотворенням в порівнянні з іншими розглянутими законами управління.

Ключові слова: електровоз, тяговий електропривод, асинхронний двигун, система керування.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. В наш час на підприємствах по видобутку залізорудної сировини підземним способом для транспортування корисних копалин по підземним горизонтам основним видом транспорту є шахтні контактні електровози, головним силовим елементом якого є тяговий електропривод (ТЕП) з двигуном постійного струму (ДПС) [1]. Для зміни швидкості ТЕП з ДПС використовується резисторний спосіб регулювання, що не є сучасним і доцільним через свою низьку економічність і ефективність. Тому наступним етапом розвитку стала заміна системи керування або типу тягового двигуна. Контактрно-резисторна система керування двигуном замінюється на тиристорно-імпульсну. Використання тиристорно-імпульсних перетворювачів забезпечує плавне прискорення і гальмування електровозу [2-4], а поява IGBT-транзисторів, що мають характеристики близькі до ідеального ключа, зменшила комутаційний струм, кількість обладнання і затрати на його обслуговування [5-8]. Однак, наявність колекторно-щіткового вузла не дає можливості покращити якісні показники приводу.

Аналіз досліджень та публікацій. Більш раціональним, враховуючи світову практику вибору типів тягових двигунів, є використання ТЕП з безколекторним АД [9,10].

У ньому відсутній колекторно-щітковий вузол, маса та розміри менші від ТЕП з ДПС при збереженні тієї ж потужності, експлуатаційна надійність вища, а регулювальні можливості кращі [11]. Найбільше всі ці переваги проявляються при підтриманні граничних швидкостей та в режимі електричного гальмування.

Отже, перспективними є ТЕП змінного струму, які використовують АД та живляться від частотно-регульованого IGBT інвертору.

Постановка завдання. Метою проведеного дослідження є порівняння двофазних тягових асинхронних приводів з традиційними трифазними для застосування в шахтних контактних електровозах, визначення потужності асинхронних двигунів та розробка системи керування ТАП.

Викладення матеріалу та результати. Для досягнення зазначеної мети в роботі необхідно розв'язати такі задачі:

Порівняти різні варіанти асинхронних приводів;

Виконати розрахунок потужності двофазного двигуна, що може використовуватися в якості тягового в ТАП шахтних електровозів;

Розробити систему керування ТЕП з двофазними асинхронними двигунами шахтного контактного електровозу.

Можливими варіантами двигунів у структурі ТАП є:

Трифазний асинхронний двигун, обмотки якого з'єднані в зірку (ТАП-3 $\ast$);

Трифазний асинхронний двигун, обмотки якого з'єднані в розімкнений трикутник (ТАП-3 Δ);

Двофазний асинхронний двигун, обмотки якого живляться від окремих інверторів (ТАП-2);
 Двофазний асинхронний двигун, обмотки якого живляться від комбінованих IGBT перетворювачів (ТАП-комбі).

Для порівняння різних варіантів структур перетворювачів ТАП були використані наступні критерії:

Енергоефективність (ΔP - втрати потужності, η - коефіцієнт корисної дії);

Масогабаритні показники (V - об'єм перетворювача);

Надійність функціонування (H - показник надійності);

Вартість електрообладнання (S - вартість).

Результати розрахунків показників всіх варіантів ТАП зведено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати розрахунків показників варіантів структур перетворювачів ТАП

Системи	Показники, в.о.				
	ΔP	η	V	H	S
ТАП-3 Δ	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
ТАП-3 Δ	0,39	1,016	0,59	2,0	1,34
ТАП-2	0,48	1,014	0,65	1,33	0,89
ТАП-комбі	1,46	0,987	1,31	0,77	0,48

Для зручності порівняння показники дані записані в відносних одиницях по відношенню до базового варіанту, а всі його показники прийняті за 1.

Структурну схему ТАП-2 представлено на рис. 1.

Розрахункова потужність, підведена до валу двигуна

$$P_1 = mU_1 I_1 \cos \varphi_1 \eta \quad (1)$$

де m - число фаз обмотки статора; U_1, I_1 - фазні напруги і струм; η - ККД.

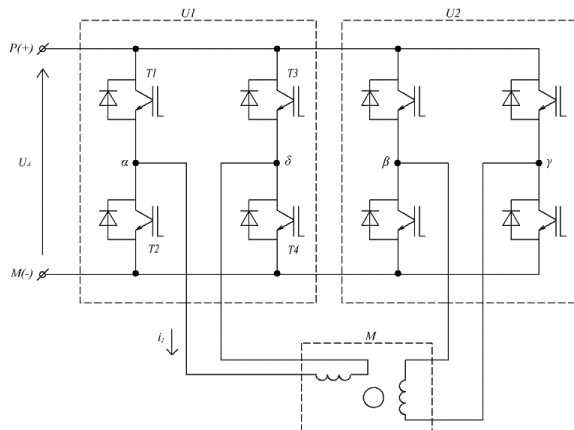

Рис. 1. Спрощена структура тягового електроприводу з двофазним асинхронним двигуном, обмотки якого живляться від окремих інверторів (ТАП-2)

Для трифазного асинхронного двигуна $m=3$, а для двофазного $m=2$ і аналізуючи (1) легко зробити помилковий висновок про те, що двофазний двигун має потужність на $\frac{1}{2}$ менше. Це може бути, якщо $\frac{1}{2}$ «звільнених» пазів залишити порожніми, але так робити помилково з технічних позицій.

При зменшенні числа обмоток (фаз) створюється можливість в тому ж двигуні збільшити число витків в обмотці (збільшити в 1,5 рази U_1) або збільшити перетин провідників (збільшити в 1,5 рази I_1). В результаті

при тих же масі і габаритах виходить та сама потужність двигуна. Тобто характеристики тягового асинхронного двигуна (ТАД), при двофазному виконанні залишаються такими ж, як і в трифазному.

Застосування IGBT-інверторів в ТЕП дозволяє вирішити комплекс завдань, пов'язаних з перетворенням електроенергії для живлення ТАД. Проте залишається проблема якості перетворення електроенергії.

У практиці створення ТЕП типу «IGBT-перетворювач - асинхронний двигун» є ряд рішень для поліпшення форм кривих струму і напруги - від фільтрів до алгоритмів керування. Разом з тим рі-

шення, надійного і комплексного за структурою для умов рудних електровозів, немає. Тому зроблена спроба ще раз оцінити цю проблему, зокрема проаналізувати один з нових підходів до цієї проблеми.

Попередньо оцінивши способи формування кривих струму були обрані для порівнювання методи прямої і векторної ШІМ за законом синусоїди, і за законом трапеції. Для аналізу способів управління було проведено порівняння форм кривих напруг тягових асинхронних двигунів. Порівнювалися лінійні напруги: трифазного інверторного мосту; однофазного мосту і трапецеїдальної форми:

Аналіз методу векторної ШІМ напруги синусоїдальної форми виконаний на основі трифазного інверторного мосту і тягового асинхронного двигуна, обмотки якого з'єднані в зірку (рис. 2)

$$u = \frac{2\sqrt{3}}{\pi} U_a \left(\sin \omega_s t - \frac{1}{5} \sin 5\omega_s t + \dots + (-1)^k \cdot \frac{1}{v} \cdot \sin v\omega_s t \right), \quad (2)$$

де $v = 6k \pm 1, k = 0, 1, 2, 3, \dots$;

Аналіз методу прямої ШІМ напруги синусоїдальної форми виконаний на основі однофазного інверторного моста, що живить одну з фаз двофазного тягового асинхронного двигуна

$$u = \frac{4}{\pi} U_a \left(\sin \omega_s t - \frac{1}{3} \sin 3\omega_s t + \dots + \frac{1}{v} \cdot \sin v\omega_s t \right), \quad (3)$$

де $v = 2k \pm 1, k = 1, 2, 3, \dots$;

Принцип формування трапецеїподібної кривої струму двигуна розвинений в додатку до двофазного перетворювача з урахуванням тягової специфіки.

Для визначення кута α , при якому гармонійний склад оптимальний, був проведений аналіз розкладання трапецеїподібної кривої струму в ряд Фур'є

$$i(\omega t) = \frac{4}{\alpha\pi} I_T \sum_{v=1}^n \frac{1}{v^2} \sin v\alpha \cdot \sin v\omega t = \frac{4}{\pi} I_T \left(\frac{\sin \alpha}{\alpha} \cdot \sin \omega t + \frac{\sin 3\alpha}{9\alpha} \cdot \sin 3\omega t + \frac{\sin 5\alpha}{25\alpha} \cdot \sin 5\omega t + \dots \right). \quad (4)$$

Було встановлено, що найбільше наближення до синусоїди дає трапецеївидна крива з $\alpha = \pi/3$, яка і прийнята за основу

$$u = \frac{4}{\pi} U_a \left(\frac{\sin \alpha}{\alpha} \cdot \sin \omega_s t + \frac{\sin 3\alpha}{9\alpha} \sin 3\omega_s t + \dots + \frac{\sin v\alpha}{v^2\alpha} \cdot \sin v\omega_s t \right), \quad (5)$$

де $v = 2k - 1, k = 1, 2, 3, \dots$

Результати зведено в табл. 2.

Таблиця 2

Результати порівняння лінійних напруг

Варіант	Схема. Форма напруги	K_u	K_a	Примітка
<i>a</i>	Трифазний міст. Прямокутна	0,955	1,1	Немає третього гармоніки
<i>б</i>	Однофазний міст. Прямокутна	0,9	1,273	Є 3-а гармоніка
<i>в</i>	Однофазний міст. Трапецеївидна	1,0	1,053	Немає третього гармоніки

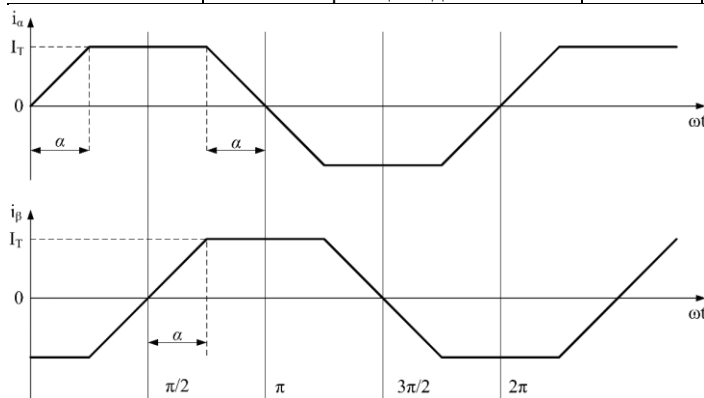

Рис. 2. Ідеалізовані діаграми кривих фазних струмів двигуна, сформованих за законом трапеції в двофазному перетворювачі

Висновки та напрямок подальших досліджень. У роботі здійснене дослідження раціональності використання двигунів постійного струму в шахтних електровозах, а також доведена необхідність їх заміни на більш ефективні асинхронні двигуни.

Також було виконано аналіз існуючих систем керування і порівняння різних варіантів ТАП. У результаті було встановлено: двофазний ТАП переважає перед традиційним трифазним в частині меншого обсягу перетво-

рyвача - на 35 %, втрати в перетворювачі менші на 52 %, надійність вище на 33 %, вартість комплектуючих перетворювача менше на 10 %.

Аналіз способів формування кривих струму (напруги) ТАД дозволив рекомендувати до реалізації трапецієвидну форму фазної напруги двигуна, одержувану за допомогою прямої ШІМ напруги, коефіцієнт використання живлячої напруги якої на 10 % вище синусоїдальної кривої, а коефіцієнт спотворення - дорівнює одиниці проти 0,955 при синусоїдальному способі.

Список літератури

1. Волотковский С.А. Рудничная электровозная тяга / С. А. Волотковский. – М.: Недра, 1981. – 389 с.
  2. Синчук О.Н. Импульсные системы управления и защиты на рудничном электровозном транспорте / О. Н. Синчук, В. В. Чумак, О. В. Ершов // К.: «АДЕФ – Україна», 1998. – 280 с.
  3. Бардаш Ю.Ф. Тиристорный электропривод рудничных электровозов. / Бардаш Ю. Ф., Буряк А. Н., Чернявский В. Н. – М.: ЦНИИЭИ-уголь, 1975. – 55 с.
  4. Волотковский С.А. Опыт эксплуатации рудничных контактных электровозов с импульсной системой управления / С. А. Волотковский, Ю. С. Ремха, В. Х. Пирожено [и др.] // Горный журнал. – 1976. – №7. – С. 51 - 53.
  5. Шидловський А.К. Енергозбереження і силова електроніка в електроенергетиці / А. К. Шидловський, В. Б. Павлов // Техн. електродинаміка. Тем. випуск. Силова електроніка та енергоефективність. – К.: Інститут електродинаміки НАН України, 2006. – Част.1. – С. 3-8.
  6. Дебелый В.Л. Основные направления развития шахтного локомотивного транспорта / В. Л. Дебелый, Л. Л. Дебелый, С. А. Мельников // Уголь Украины. – 2006. – №6. – С.30-31.
  7. Лебедкін С.В. Вугільна промисловість і перспективні напрямки розвитку тягових електроприводів рудникових електровозів (Проблеми і перспективи) / С. В. Лебедкін, А. Ф. Сінолиций, О. В. Пасько // Вісник Криворізького технічного університету: зб. наук. пр. – 2004. – №4. – С. 12-15.
  8. Перспективи розвитку шахтних (рудничних) електровозов з енергозберігаючими видами тягових електроприводів / О. Н. Синчук, С. В. Лебедкин, И. О. Синчук [и др.] // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ: СНУ ім. В.Даля, 2006. – №8(102). – С. 86-92.
  9. Полупроводниковые преобразователи электрической энергии в структурах электроприводов. Схемотехника и принципы управления: учебное пособие / И. О. Синчук, А. А. Чернышев, И. И. Киба [и др.]. – Кременчуг: ПП Щербатых О. В., 2008. – 88 с.
  10. Синчук О.Н. Рудничный контактный электровоз с тяговым электроприводом переменного тока и микропроцессорной системой управления (разработка, испытания) / О. Н. Синчук, И. О. Синчук, Ф. И. Караманиц [и др.] // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ: СНУ ім. В.Даля, 2007. – №5(123). Ч. 2. – С. 33-37.
  11. Сінчук О.М. Випробування асинхронного тягового електропривода рудникового контактно-акумуляторного електровоза / О. М. Сінчук, Д. А. Шокарев, Є. І. Скапа, І. О. Сінчук // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011. – Вип. №6. – С. 49-52.
- Рукопис подано до редакції 01.04.16

УДК 621.314.632

В.А. КОЛЬСУН, канд. техн. наук, доц., Д.В. РИЖЕНКОВ, аспірант,
В.М. МАКОДЗЬОБ, аспірант, О.М. КУЛИК, магістр,
Криворізький національний університет

АНАЛІЗ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПЕРЕТВОРЮВАЧА ЧАСТОТИ СТОСОВНО МЕРЕЖІ ЖИВЛЕННЯ ФОТОЕЛЕКТРИЧНОЇ СОНЯЧНОЇ СТАНЦІЇ

У статті досліджено енергетичні показники мережі живлення за умови наявності інверторів фотоелектричних сонячних станцій. Розраховані функції струму та напруги трифазних випрямлячів з нелінійним навантаженням. Проведена порівняльна характеристика енергетичних показників мережі живлення без використання фільтро-компенсаційних пристроїв та з активними фільтрами.

Ключові слова: енергетичні характеристики, активний фільтр, перетворювач, гармоніки, навантаження

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Однією з найбільш гострих проблем сьогодення України є питання стабільного енергозабезпечення та економії енергоносіїв.

На сучасних промислових підприємствах, у комунальному господарстві та транспорті більшу частину електроенергії споживає електропривод (ЕП) виробничих установок.

Виникає принципова необхідність підвищення його енергетичної ефективності та забезпечення регулювання технологічного процесу, що зумовлює застосування регульованого ЕП.